

Зборник Института за педагошка истраживања
Година 55 • Број 1 • Јун 2023 • 143–159
УДК 373.2:[616.98:578.834(497.11)"2020/..."
37.091.39:004.9(497.11)"2020/..."

ISSN 0579-6431
ISSN 1820-9270 (Online)
<https://doi.org/10.2298/ZIPI2301143V>
Оригинални научни рад

КОМУНИКАЦИЈА ИЗМЕЂУ РОДИТЕЉА И ВАСПИТАЧА ЗА ВРЕМЕ ВАНРЕДНОГ СТАЊА ТОКОМ ПАНДЕМИЈЕ COVID-19: ПОВЕЗАНОСТ СА АНГАЖОВАЊЕМ РОДИТЕЉА У РАЗВОЈНОПОДСТИЦАЈНИМ АКТИВНОСТИМА*

Марина Виденовић** и Милана Рајић

Универзитет у Београду – Филозофски факултет, Одељење за психологију, Институт за психологију, Београд, Србија

Ивана Степановић Илић

Универзитет у Београду – Филозофски факултет, Одељење за психологију, Београд, Србија

АПСТРАКТ

Током пандемије вируса COVID-19 образовни систем је прешао на онлајн формат. Услед тога, родитељи предшколаца су преузели улогу васпитача и постали одговорни за одрживост образовања своје деце. Комуникација са васпитачима била је једини расположиви ресурс подршке. Циљ ове студије био је да се истражи веза између комуникације васпитача и родитеља (учесталост, садржај размене и задовољство подршком васпитача) и ангажовања родитеља у развојноподстицајним активностима током ванредног стања. Онлајн упитник је попунило 1646 родитеља деце која похађају предшколске установе. Вишеструка регресиона анализа је показала да је учесталост комуникације између родитеља и васпитача био значајан предиктор ангажовања родитеља у развојноподстицајним активностима, али су ефекти били мали. Неочекивано, родитељи који су били мање задовољни подршком васпитача током ванредног стања су, у том периоду били више ангажовани у развојноподстицајним активностима које нису биле посредоване дигиталном технологијом. Добијени резултати сугеришу да једносмерна дигитална комуникација са

* Напомена. Рад је подржан од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије под бројем пројекта [451-03-9/2021-14/ 200163]; и Универзитета у Београду, Филозофског факултета у оквиру пројекта „Човек и друштво у време кризе”.

** E-mail: marina.videnovic79@gmail.com

јасном поделом улога између стручњака и родитеља има ограничен утицај на ангажовање родитеља и одрживост предшколског образовања у временима кризе.

Кључне речи:

COVID-19, ванредно стање, предшколска установа, комуникација између наставника и родитеља, ангажовање родитеља.

■ УВОД

Епидемија COVID-19 у Србији је проглашена у марту 2020. године. Недуго затим, националне власти су прогласиле ванредно стање широм земље као нову меру безбедности која је укључивала забрану путовања, забрану спортских и забавних догађаја и скраћено радно време продавница. Предшколске установе, школе и универзитети су привремено затворени у целој земљи. Школе и универзитети су убрзо прешли на образовање на даљину, користећи различите онлајн платформе и националну телевизију која је преносила предавања, док предшколске установе у почетку нису добијале никаква упутства од Владе. После неког времена, предшколске установе су добиле инструкције од Министарства просвете, науке и технолошког развоја да успоставе комуникацију са родитељима путем доступних друштвених мрежа. Обично је то подразумевало дељење идеја у вези са активностима у којима би деца нешто научила или вежбала играјући се, путем Viber група (Purešević i Miškeljin, 2022). Основна идеја била је родитељи преузму улогу васпитача уз подршку коју су добили од предшколских установа путем дигиталне технологије. Истраживања о ефикасности овакве комуникације још нису рађена.

Комуникација између васпитача и родитеља

Партнерство васпитач–родитељ се обично користи као кровни термин за сарадњу која подразумева узајамно учешће оба актера у образовању детета, као и заједничку одговорност за његове резултате (Halimah & Margaretha 2020; Epstein, 1996).

Партнерство родитеља и васпитача се сматрало значајним предиктором дечјег академског, социјалног и емоционалног развоја (Banerjee *et al.*, 2011; Farkas & Grolnick, 2010; Jeunes, 2012). Бројне студије су показале да ангажованост родитеља током процеса образовања њихове деце доводи до мањег броја проблема у понашању (El Nokali *et al.*, 2010), мањих потешкоћа у превазилажењу неуспеха у школи и бољег академског постигнућа (Epstein & Dauber, 1991). У истраживањима се такође наглашава значај успостављања односа између родитеља и предшколске установе као основе за касније позитивне

развојне исходе детета (Arnold *et al.*, 2008; Powell *et al.*, 2010). Успешно партнерство позитивно утиче и на односе између васпитача и родитеља: родитељи боље препознају напоре васпитача, задовољнији су њиховим радом (Epstein, 1985), више су мотивисани да учествују у образовању свог детета и осећају се повезанији са васпитачима (Chen & Rivera-Vernazza, 2022).

Када родитељи и васпитачи добро комуницирају једни са другима, они заједно могу да подрже учење детета. У складу са тим, развијање ефикасних стратегија за комуникацију са породицама јесте део одговорности васпитача (Epstein *et al.*, 2005; Murray *et al.*, 2015). Ефикасна комуникација и дељење информација су истакнути као кључни аспекти партнерства васпитача и родитеља (Chen & Rivera-Vernazza, 2022; Kaptich *et al.*, 2019). Истраживања показују да је поверење између васпитача и родитеља суштински фактор који доприноси ефикасној комуникацији, чак је и важнији од учесталости интеракције (de Oliveira Lima & Kuusisto, 2019; Hoover-Dempsey *et al.*, 2002). Комуникација може имати различите облике: неформална/формална, једносмерна/двосмерна, усмена/писана и дигитална/лице у лице (Нобјилă, 2014).

Комуникација са васпитачем била је расположиви ресурс који је могао помоћи или бити чак критичан за одрживо предшколско образовање током ванредног стања. Истраживања показују да боља комуникација са васпитачем може побољшати осетљивост родитеља за подстицање развоја детета и осмишљавање и вођење стимулативне интеракције са дететом (Owen *et al.*, 2000). Другим речима, успешна комуникација са стручним лицима из образовних институција има моћ да унапреди процес учења и развоја у оквиру породице (Duckworth *et al.*, 2009). Епидемија вируса COVID-19 је неизбежно изазвала промене у партнерству и комуникацији између васпитача и родитеља. Постављено је питање које се односило на то да ли комуникација, која је у великој мери ограничена на дигиталне форме, може да унапреди ово партнерство. На основу досадашњих истраживања чини се да комуникација путем друштвених мрежа и других дигиталних средстава има и предности и недостатке. Овај начин комуникације је временски ефикасан и транспарентан (Palts & Kalmus, 2015), повећава фреквенцију комуникације између родитеља и васпитача (Aviva & Simon, 2021; Thompson, 2008) и користан је за родитеље који живе далеко од предшколске установе (Kuusimäki *et al.*, 2019). С друге стране, резултати истраживања сугеришу да се преферирани канали за комуникацију родитеља и васпитача могу разликовати (Palts & Kalmus, 2015), родитељи могу да стекну осећај да нема места за њихову већу партиципацију (Kuusimäki *et al.*, 2019), а васпитачи могу да имају бојазан да је угрожена граница између њиховог професионалног и приватног живота (Agger, 2011). Поред тога, истраживање спроведено током пандемије показује да су неки родитељи групне поруке од васпитача доживљавали као искључиву једносмерну комуникацију (Laxton *et al.*, 2021). „Завршавање предшколских задатака”, који су послати пу-

тем друштвених мрежа, могло је бити стресно за родитеље који су морали да се носе са недостатком материјала, финансијским проблемима и недостатком концентрације деце (Purešević i Miškeljin, 2022; Yıldırım, 2021).

Од родитељског ангажовања у школи и предшколској установи до родитељског ангажовања код куће

Учествовање родитеља, односно њихова подршка, ангажовање или укљученост у академски живот детета (Yamamoto & Bempechat, 2022) може подразумевати различите облике посвећености (Pomerantz *et al.*, 2007). Међутим, недостатак консензуса, доста конфузије и различите концептуализације доводе до тога да постоје различите дефиниције ангажовања родитеља (Goodall & Montgomery, 2014; Gross *et al.*, 2020; Kim, 2009; de Oliveira Lima & Kuusisto, 2019). Епстаин и сарадници су издвојили шест типова ангажовања родитеља током образовања детета: васпитање, комуникација, волонтирање, учење код куће, доношење одлука и сарадња са заједницом (Epstein *et al.*, 2005). Упркос многим доприносима, Епстајнов модел је критикован због тога што је усредсређен на школу уместо на учење (de Oliveira Lima & Kuusisto, 2019). Овај модел је повезан са перспективом да је главни циљ ангажовања родитеља постизање или помоћ у постизању школских циљева. На пример, учење код куће се посматра као организовано у складу са вештинама које су издвојене за потребе савлађивања градива у датом разреду.

Померанц и сарадници (Pomerantz *et al.*, 2007) указују на разлику између пракси ангажовања родитеља у школи и оних ван школе. Слично, Олмстед (Olmstead, 2013) издваја два типа ангажовања родитеља: 1) „реактивно укључивање” када су родитељи физички присутни и учествују у школским активностима (нпр. присуствовање састанцима) и 2) „проактивно учешће”, када родитељи организују и подржавају учење код куће. Проактивно ангажовање подразумева директну академску подршку (нпр. помоћ детету око домаћег задатка, праћење напретка у школи) (Yamamoto & Bempechat, 2022) и подстицање детета да учествује у интелектуалним активностима (нпр. читање књига, играње, певање...) које нису директно повезане са школским захтевима (Grolnick & Slowiaczek, 1994).

Гудал и Монтгомери (Goodall & Montgomery, 2014) тврде да ангажовање родитеља током процеса учења деце треба разликовати од ангажовања родитеља у раду школе и током школовања. Они наглашавају да ова разлика представља промену у перспективи и прелаз са наглашавања важности односа родитељ–школа на однос родитељ–дете. Родитељско ангажовање у учењу кроз развојноподстицајне активности се обично односи на већу посвећеност и независност родитеља у избору активности у поређењу са ангажовањем родитеља

током школовања и реализовања школских активности. Перспектива родитељског ангажовања је препозната као више усмерена на учење у породичном контексту и односи се на интеракције родитеља и детета ван дететове академске сфере (de Oliveira Lima & Kuusisto, 2019). Ангажовање родитеља током дететовог учења почиње пре школе и представља део дететовог раног развоја кроз учешће у развојноподстицајним активностима (Edwards *et al.*, 2008; Goodall & Montgomery, 2014; Kim, 2009). Ангажовање родитеља у развојноподстицајним активностима, може, али не мора бити део њихове ангажованости у оквиру предшколског образовања (Goodall & Montgomery, 2014; Kim, 2009). Ова врста ангажовања подразумева различите активности које родитељи иницирају како би подржали или пружили прилику за учење и развој детета (Gross *et al.*, 2020; Edwards *et al.*, 2008; Goodall & Montgomery, 2014).

Други разлог за разликовање ова два облика родитељске подршке образовању налази се у чињеници да ниска ангажованост током реализовања школских активности и током школовања не имплицира ниско ангажовање у учењу и развоју детета (Levine-Rasky, 2009; Yamamoto & Vempechat, 2022). Истраживања показују да би учешће родитеља у школи могло бити изазов за припаднике мањина, родитеље са ниским примањима или ниским нивоом образовања који имају дуже радно време, али то не мора да значи да је међу родитељима из ове групе присутно и ниско и интересовање и посвећеност образовању и интелектуалном развоју детета (Goodall & Montgomery, 2014; Levine-Rasky, 2009; Kim, 2009). Поред тога, мању ангажованост могу покренути и неки други фактори, као што је раскорак између породичних потреба, интересовања, организовања свакодневног живота и садржаја предшколског образовања (Jelić *i sar.*, 2018).

Показало се да ангажовање родитеља у развојноподстицајним активностима (читање књига, причање прича) доприноси бољим социјалним исходима код деце (Marcon, 1999; Powell *et al.*, 2010), развоју ране писмености и математичких вештина (Arnold *et al.*, 2008; Powell *et al.*, 2010) и сматра се кључним фактором академског успеха (Halle *et al.*, 2012). Сходно томе, већ деценијама се улажу напори како би се повећало ангажовање родитеља у раном детињству (McCormick *et al.*, 2020). На пример, Сенехал и ЛФевре (Sénéchal & LeFevre, 2002) су истакли да пажњу треба посветити ангажовању родитеља и у неформалном (нпр. читање) и у формалном (нпр. родитељи директно подучавају ране вештине, као што је препознавање слова) раном учењу. Истраживања показују да социјално вулнерабилно окружење (нпр. сиромаштво, ниско образовање, припадност мањинској групи) може бити препрека да родитељи буду ангажовани у овом смеру (Hayes *et al.*, 2018).

Током ванредног стања ангажовање родитеља у развојноподстицајним активностима постало је још важније, јер су они често били једини одрасли са којима је дете имало контакт. Предшколске установе су затворене, а препоруке су биле да се избегава контакт са бакама и декама. Анализе дневника

коришћења времена потврдиле су да је код родитеља, посебно мајки, током пандемије дошло до великог повећања времена проведеног у бризи о деци (Andrew *et al.*, 2020). Мајке су проводиле више од 10 сати дневно бринући о деци. Више заједничког времена може бити прилика да се побољшају односи између деце и родитеља, повећа емоционална блискост и прилике да се дете укључи у подстицајне активности током боравка у кући (Gambin *et al.*, 2020; Yıldırım, 2021). Међутим, за неке родитеље је више заједничког времена значило и више стреса јер су се суочили са изазовном ситуацијом – интензивнијим и временски захтевнијим ангажовањем у бризи о деци, заједно са обављањем посла на даљину и хроничним стресом (Andrew *et al.*, 2020).

Упитно је да ли би описана комуникација између васпитача и родитеља током изолације у Србији могла да буде довољна подршка, која би могла бити повезана са већим ангажовањем родитеља у оквиру развојноподстицајних активности.

■ МЕТОД

Узорак. У овом истраживању је учествовало укупно 1646 родитеља (87% жена; 78% градског становништва) деце вртићког узраста (просечна старост деце износила је 3,87 година). Једна трећина узорка је имала завршено средње образовање (3. степен стручне спреме), док је скоро половина учесника (48%) имала 5. или 6. степен степен образовања. Око половине испитаника имало је двоје деце (51%), трећина (35,5%) њих једно дете, а 14,5% испитаника троје и више деце. Већина деце (84%) у време истраживања била је уписана у државне предшколске установе, док су преостала деца (16%) похађала приватне вртиће. Обе врсте предшколских установа биле су затворене током ванредног стања.

Инструменти. Истраживање је организовано као онлајн анкета. Испитаницима је на почетку објашњена сврха и циљ истраживања, као и њихово добровољно и анонимно учешће, а након давања сагласности за учешће, могли су да приступе анкети. Истраживање је почело са неколико социодемографских питања. Родитељи су наводили свој пол, степен образовања и процењивали социоекономски статус на скали од 10 поена (где 1 означава домаћинства у Србији која имају најнижи економски статус, а 10 она са највишим економским статусом).

Комуникација родитеља и наставника. Родитељи су извештавали о: 1. учесталости комуникације са васпитачима и 2. о свом задовољству подршком коју добијају од васпитача (скала од 5 поена). Родитељи су процењивали учесталост комуникације уопштено (више пута дневно, једном дневно, два до три пута недељно, једном недељно, пар пута), учесталост размене информација о

активностима за децу и учесталост размене информација о учењу и развоју детета (ниједном, једном или два пута, више пута, скоро сваки дан).

Ангажовање родитеља у развојноподстицајним активностима. Конструисана је скала од 12 ставки како би било установљено колико често су родитељи били ангажовани током реализовања развојноподстицајних активности током боравка у кући, за време ванредног стања. Те ставке су се односиле на различите активности у којима су родитељи и деца проводили време заједно (примери ставки: читање књига, причање прича, коришћење образовних онлајн платформи, гледање цртаних филмова). Родитељи су одговарали на четворостепеној Ликертовој скали, у распону од никада до скоро сваког дана. Скала је показала високу поузданост (Кронбахов алфа коефицијент износио је ,836).

Спроведена је факторска анализа (главних оса са облимин ротацијом) да би се испитала латентна структура скале. КМО мера адекватности узорковања била је ,89, а Бартлетов тест сферичности је такође био задовољавајући ($\chi^2(66, N = 1638) = 5625,04; p < ,001$). Резултати факторске анализе су такође указали на постојање два фактора који објашњавају 38% варијансе. Корелација између фактора била је релативно висока ($r = ,52$). Први фактор је чинио 33% варијансе, а засићен је ставкама које описују развојноподстицајне активности које су биле организоване лицем у лице, без посредовања дигиталне технологије (тј. читање књига са дететом). Други фактор (који чини 6% варијансе) био је засићен углавном играњем игара бројања и активностима учења посредованих коришћењем телевизије или дигиталне технологије (тј. гледање онлајн позоришних представа са децом и заједничко гледање цртаних филмова). Табела 1 представља структуру и податке матрице патерна.

Табела 1: Матрица патерна и структуре ангажовања родитеља на скали активности код куће

	Патерн		Структура	
	1	2	1	2
Читање књига са дететом	,76		,71	
Причање прича	,74		,68	
Певање детету или са дететом	,70		,66	
Играње друштвених игара	,60		,66	,43
Цртање заједно са дететом	,58		,66	,55
Учење детета новим вештинама (нпр. како да веже пертле)	,51		,64	,42

Учење азбуке, или помагање детету да научи слова или повлачи линије на папиру	,31	,43	,39
Играње игре бројева или помагање детету у учењу бројева	,67		,64
Коришћење едукативних онлајн платформи	,58		,56
Гледање онлајн дечијих позоришних представа	,34	,37	,54
Гледање цртаних филмова са дететом		,34	,47
Играње игара улога (нпр. продавац и купац, фризер и сл.)		,35	,37

Процедура. Упитник је креиран у Google обрасцима (*google forms*) и дистрибуиран је путем друштвених мрежа. Анкета је била активна током маја и јуна 2020. године, а закључена је недељу дана након завршетка ванредног стања.

Истраживање је осмишљено у складу са принципима Етичког кодекса Друштва психолога Србије, што је документовано у Одобрењу Етичке комисије Департамента за психологију Филозофског факултета Универзитета у Београду, Србија (Одобрење бр. 2020-28, добијено 13. 5. 2020).

■ РЕЗУЛТАТИ

Комуникација са васпитачима

Већина родитеља је комуницирала са васпитачима свакодневно или више пута недељно: неколико пута дневно (11%), једном дневно (27%), два или три пута недељно (25%) или једном недељно (13%). Једна четвртина родитеља у узорку (25%) ступила је у контакт са васпитачем само неколико пута током ванредног стања. Перципирана учесталост комуникације је у негативној корелацији са образовањем родитеља, али је корелација слаба ($r=-0,10$; $p<,01$). Корелација са перципираним економским статусом родитеља није испуњавала критеријуме статистичке значајности.

Само 9% родитеља никада није разменило информације о активностима које су намењене деци са васпитачима. Васпитачи су контактирали већину њих у вези са тим питањем неколико пута током карантина (35%). Трећина родитеља је скоро свакодневно комуницирала са васпитачима о датим активностима (31%). Четвртина родитеља (25%) добила је ову врсту подршке једном или два пута у овом периоду. Учесталост размене кућних активности благо нега-

тивно корелира са образовним нивоом родитеља ($r=-0,08$; $p<,01$), али не и са њиховим економским статусом.

Ређе су размењиване информације о учењу и развоју деце: око 25% родитеља никада није разменило информације о учењу и развоју детета, а 25% је разменило ове информације једном или два пута. Већина родитеља је ову информацију размењивала са васпитачима неколико пута током периода изолације (32%), а 17% родитеља их је размењивало скоро сваки дан. Образованији родитељи су приметили да је овакав вид комуникације ређи, али је и овог пута корелација ниска ($r=-0,18$; $p<,01$).

Родитељи су били веома задовољни подршком коју су добили од васпитача: средња оцена била је изнад 4, на скали од 1 до 5 ($M=4,40$; $SD=1,03$). Није било разлике између мајки и очева када је у питању њихово задовољство добијеном подршком ($t(1644)=0,458$; $p=0,647$). Корелација између задовољства родитеља и степена образовања је негативна (указује да су образованији родитељи мање задовољни) али веома ниска ($r=-0,137$; $p<,01$). Повезаност са перципираним економским статусом родитеља није била значајна.

Комуникација родитеља и васпитача и ангажовање родитеља током реализовања развојноподстицајних активности

Веза између факторских скорова и нивоа образовања родитеља и перципираног образовног статуса значајна је за активности учења које су организоване лицем у лице без посредовања дигиталних технологија (први фактор), али су коефицијенти корелације веома ниски ($r=0,122$; $p<,01$ за ниво образовања, $r=0,081$; $p<,01$ за перципирани економски статус). Скор мајки је виши за ове активности ($t(1644)=-2,01$, $p<,05$), али не постоје статистички значајне разлике између мајки и очева у њиховом ангажовању у вези са активностима које су посредоване дигиталном технологијом ($t(1644)=-,15$, $p=,90$).

Урађене су две вишеструке регресије да би се испитале везе између комуникације родитеља и васпитача и ангажовања родитеља током реализовања развојноподстицајних активности. Пре спровођења анализе тестирали смо да ли наши подаци испуњавају критеријуме за ову статистичку методу. Нису установљене никакве значајне препреке за примену ове методе (нпр. број учесника за број предикторских варијабли био је задовољавајући, зависне варијабле су мерене на интервалној скали, дијаграми дистрибуције нису показали веће поремећаје у погледу линеарности или нормалности, вишеструка регресија је коришћена у овом пољу истраживања...) (Cohen *et al.*, 2003; Draper & Smith, 1998). Пре приказивања резултата ове анализе важно је имати на уму да, иако се користе термини *независне* и *зависне варијабле*, овај метод не имплицира каузалне везе између њих (Cohen *et al.*, 2003).

Што се тиче ангажовања родитеља током реализовања развојноподстицајних активности, критеријумске варијабле су биле факторски скорови (1) за активности *лицем у лице* које нису посредоване дигиталних технологијама (модел 1) и (2) учење бројања и активности посредоване дигиталном технологијом (модел 2). Резултати регресионе анализе потврдили су ефекат предшколске подршке и у првом ($F(4,1641)=23,91$, $p<,001$, $R^2=,06$), и у другом моделу ($F(4,1641)=31,95$, $p<,001$, $R^2=,07$). Индивидуални доприноси предиктора су представљени у Табели 2. Две зависне варијабле које се односе на комуникацију родитеља и наставника објасниле су 6% и 7% варијансе ангажовања родитеља током реализовања развојноподстицајних активности. Учесталост размене информација о активностима и учесталост размене информација о развоју детета биле су значајни предиктори за оба фактора ангажовања родитеља. Општа учесталост контакта није била значајан предиктор ангажовања родитеља (Табела 2). Другим речима, родитељи који су више ангажовани у развојноподстицајним активностима извештавају и да су од васпитача чешће добијали предлоге о датим активностима и информације о развоју детета. Насупрот овом смеру везе, задовољнији родитељи су били мање ангажовани у развојноподстицајним активностима.

Табела 2: Индивидуални допринос предикторских варијабли ангажовању родитеља у развојноподстицајним активностима

		B	SE	t	p
Модел 1: активности <i>лицем у лице</i>	Учесталост контакта	.02	.03	.75	.45
	Размена информација о активностима	.15	.030	4.91	<.01
	Размена информација о развоју детета	.11	.03	4.02	<.01
	Задовољство подршком	-.09	.03	-3.60	<.01
Модел 2: Активности посредоване дигиталним технологијама	Учесталост контакта	.03	.02	.05	.06
	Размена информација о активностима	.08	.03	.09	<.01
	Размена информација о развоју детета	.15	.03	.19	<.01
	Задовољство подршком	-.02	.02	-.03	.30

■ ДИСКУСИЈА

Резултати истраживања су показали да комуникација између родитеља и васпитача током ванредног стања може бити значајан ресурс за веће ангажовање родитеља и подстицање процеса учења код деце. Учесталост размене информација између родитеља и васпитача била је повезана са ангажовањем родитеља

током реализовања развојноподстицајних активности. Родитељи који су доби-ли више подршке од васпитача пружили су више могућности деци за учење и развој.

Као што је већ поменуто најчешћи облик комуникације током овог перио-да изгледао је тако што су васпитачи слали идеје које су се односиле на дате ак-тивности на Viber групе родитеља, а родитељи фотографије или видео-записе о спроведеним активностима (Purešević i Miškeljin, 2022). Важан је налаз да чак и овај облик комуникације може бити повезан (не високо, али статистички зна-чајно) са понашањем родитеља. Ови резултати стављају акценат на партнер-ство родитеља и васпитача као на значајан ресурс у времену кризе. Међутим, добијени ефекти су ниски, што указује на то да пружање само ове врсте подрш-ке није довољно за креирање садржајних и развојноподржавајућих активности за свако дете.

Родитељи који су задовољнији подршком васпитача мање су ангажовани у развојноподстицајним активностима које нису посредоване дигиталним тех-нологијама.

Такође, образованији родитељи су мање задовољни подршком коју су до-били. Није лако објаснити ове налазе који такође упућују на то да је веза између комуникације родитеља и васпитача и ангажовања родитеља доста слаба. Даље анализе могле би показати да ли је комуникација између родитеља и васпитача током ванредног стања била задовољавајућа за родитеље који сматрају да је подршка развоју детета мање важна.

Важно је истаћи да, иако су родитељи били задовољни подршком васпи-тача, још увек постоји значајан простор за напредак. Ванредно стање је пред-стављао нову ситуацију и за родитеље и за стручњаке. Истраживања показују да је запосленима у образовању потребна додатна обука да би успешно подржали родитеље и осигурали одрживост процеса учења и ван образовне институције (Najjengo & Buluma, 2021). Наставници из Србије су изјавили да им је током изолације највише недостајала подршка у развоју дигиталних компетенција (Spasenović, 2022). Родитељи су предложене активности учења описали као до-маћи задатак и осећали су притисак да их заврше (Purešević i Miškeljin, 2022). Слична ситуација је пронађена и у другим земљама (Yildirim, 2021). Сходно томе, дигитална комуникација путем друштвених мрежа ставила је акценат на васпитаче као стручњаке који су давали задатке и родитеље који су били оба-везни да их испуне (Purešević i Miškeljin, 2022). Имајући у виду овакву распо-делу улога, родитељи би лако могли да се осећају само као пасивни примаоци задужења.

Велики број истраживања указује на везу између комуникације родитеља и васпитача, ангажовања родитеља и њиховог образовања и економског стату-са (Arnold *et al.*, 2008; Hayes *et al.*, 2018; Levine-Rasky, 2009; Kim, 2009). Међутим, налази нашег испитивања упућују на слабу корелацију са образовањем роди-

теља. Тестирање више варијабли везаних за карактеристике породице (радне обавезе, рад од куће и доступност дигиталне технологије) и околности током ванредног стања омогућило би бољи увид у специфичне потребе породице и њихов однос са степеном партнерства са васпитачима и ангажовања у развојнопоподстицајним активностима.

Партнерство родитеља и васпитача током предшколског васпитања и образовања је стара тема. Једносмерна комуникација која ставља акценат на васпитаче као стручњаке и родитеље као примаоце савета и извршиоце захтева у складу је са традиционалним моделом ангажовања родитеља (Berčnik & Devjak, 2017). Главне критике ове парадигме односе се на то да улога родитеља, њихови капацитети и знање нису у довољној мери препознати и уважени, јер је њихово учешће у планирању и спровођењу различитих активности било ограничено и углавном дефинисано од стране професионалаца, односно стручњака, задржавајући „хијерархијску структуру моћи” (Pushor & Ruitenberg, 2005). Термин *ангажовање родитеља* односи се на родитеље као ресурсе и партнере у образовању детета, удаљавајући се од поделе између моћних стручњака и неуких родитеља (de Oliveira Lima & Kuusisto, 2019; Goodall & Montgomery, 2014; Epstein & Sheldon, 2006).

Ово је у складу са потребом за индивидуализованим приступом породици током развијања партнерства наставника, васпитача и родитеља (LaRocque *et al.*, 2011). Прелазак на дигиталну комуникацију може се посматрати као прилика да се редефинише партнерство родитељ–васпитач и да се промовише осетљивост на одређене потребе деце и родитеља (Purešević i Miškeljin, 2022). Штавише, родитељи су морали да се носе са различитим проблемима, у зависности од њихових специфичних индивидуалних околности. Поштовање различитости унутар сваке породице представља аспект успешне комуникације између предшколских установа и родитеља (Berčnik & Devjak, 2017).

Имајући у виду изнесене констатације, још увек није дошло време за двосмерну дигиталну комуникацију. Слање истих активности свим родитељима није знак разумевања специфичних потреба породице. Међутим, као што су резултати нашег истраживања показали чак и ова комуникација у којој је дефинисана јасна подела између пошиљаоца и примаоца могла би помоћи у временима кризе. Питање стварне снаге пажљиво планираног индивидуализованог програма подршке, заснованог на партнерству родитеља и наставника, тек треба да буде процењено.

■ ЗАКЉУЧАК

Резултати добијени у овој студији указују на то да васпитачи у предшколским установама могу бити драгоцен ресурс за родитеље у кризним временима. Чак и *ад хок* организована подршка васпитача без јасног упутства могла би бити повезана са побољшањем ангажовања родитеља што је обезбедило одрживост предшколског образовања током пандемије. Међутим, прелазак на дигиталну комуникацију, делегирање родитељима улоге примарних васпитача, вратили су предшколски систем на традиционални облик партнерства родитеља и васпитача. Боље планирана подршка васпитачима би вероватно повећала вероватноћу да дође до партнерства у коме је успостављена боља веза између комуникације родитеља и васпитача и ангажовања родитеља током реализовања, за учење и развој детета, подстицајних активности.

Једно од ограничења студије произлази из чињенице да је истраживање било онлајн. Стога родитељи који нису имали приступ дигиталним ресурсима нису учествовали у овој студији. Учеснице су скоро увек биле мајке. Перспектива мајки била је важна, јер су проводиле више времена са децом у изолацији (Andrew *et al.*, 2020), али би одговори очева пружили додатни увид. Појавило се и важно питање које се односило на то како помоћи помагачима или како оснажити васпитача да адекватно реагује у кризи и идентификује специфичне потребе родитеља у вези са подстицањем учења и развоја детета. Штавише, разматрање перспективе васпитача о ангажовању родитеља отворило би нова истраживачка питања. Што се тиче импликација за праксу, представљени резултати пружају солидно оправдање за планирање и индивидуализацију активности у контексту сарадње предшколске установе са родитељима.

■ КОРИШЋЕНА ЛИТЕРАТУРА

- Agger, B. (2011). iTime: Labor and life in a smartphone era. *Time & Society*, 20(1), 119–136.
- Andrew, A., Cattan, S., Costa-Dias, M., Farquharson, C., Kraftman, L., Krutikova, S., Phimister, A., & Sevilla, A. (2020). *Family time use and home learning during the COVID-19 lockdown*. London: Institute for Fiscal Studies. <https://www.ifs.org.uk/publications/15038>
- Arnold, D. H., Zeljo, A., Doctoroff, G. L., & Ortiz, C. (2008). Parent involvement in preschool: Predictors and the relation of involvement to pre-literacy development. *The School Psychology Review*, 37(1), 74–90. <https://doi.org/10.1080/02796015.2008.12087910>
- Aviva, D., & Simon, E. (2021). WhatsApp: Communication between parents and kindergarten teachers in the digital era. *European Scientific Journal*, 17(12), <https://doi.org/10.19044/esj.2021.v17n12p1>
- Banerjee, M., Harrell, Z. A., & Johnson, D. J. (2011). Racial/ethnic socialization and parental involvement in education as predictors of cognitive ability and achievement in African American children. *Journal of Youth and Adolescence*, 40(5), 595–605. <https://eric.ed.gov/?id=EJ921084>
- Berčnik, S., & Devjak, T. (2017). Cooperation between parents and preschool institutions through different concepts of preschool education. *Center for Educational Policy Studies Journal*, 7(4), 207–226.
- Chen, J. J., & Rivera-Vernazza, D. E. (2022). Communicating digitally: Building preschool teacher-parent partnerships via digital technologies during Covid-19. *Early Childhood Education Journal*, 1–15. <https://doi.org/10.1007/s10643-022-01366-7>
- Cohen, J., Cohen, P., West, S. G., & Aiken, L.S. (2003). *Applied multiple regression/correlation analysis for the behavioral sciences*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- de Oliveira Lima, C. L., & Kuusisto, E. (2019). Parental engagement in children's learning: A holistic approach to teacher-parents' partnerships. In K. Tirri & A. Toom (Eds.), *Pedagogy in Basic and Higher Education-Current Developments and Challenges* (pp. 973–983). DOI: 10.5772/intechopen.89841
- Draper, N. R., & Smith, H. (1998). *Applied regression analysis* (Vol. 326). John Wiley & Sons.
- Duckworth, K., Akerman, R, Morrison Gutman, L., & Vorhaus, J. (2009). *Influences and leverages on low levels of attainment: a review of literature and policy initiatives*. Institute of Education, University of London. Available: <http://www.learningbenefits.net/Publications/ResReplntros/ResRep3Intro.htm>,
- Edwards, C. P., Sheridan, S. M. Dr., & Knoche, L. (2008). *Parent engagement and school readiness: parent-child relationships in early learning*. Faculty Publications, Department of Child, Youth, and Family Studies. 60. <https://digitalcommons.unl.edu/famconfacpub/60>
- El Nokali, N. E., Bachman, H. J., & Votruba-Drzai, E. (2010). Parent involvement and children's academic and social development in elementary school. *Child Development*, 81(3), 988–1005. 10.1111/j.1467-8624.2010.01447.x
- Epstein, J. L. (1985). Home and school connections in schools of the future: Implications of research on parent involvement. *Peabody Journal of Education*, 62(2), 18–41.
- Epstein, J. L. (1996). Perspectives and previews on research and policy for school, family, and community partnerships. In Booth, A. & Dunn, J. (Eds.), *Family-school links: How do they affect educational outcomes* (pp. 209–246). Routledge.
- Epstein, J. L., & Dauber, S. L. (1991). School programs and teacher practices of parent involvement in inner-city elementary and middle schools. *The Elementary School Journal*, 91(3), 289–305. <https://doi.org/10.1086/461656>
- Epstein, J. L., Coates, L., Salinas, K., Sanders, M. G., & Simon, B. S. (2005). *Epstein's framework of six types of involvement*. Baltimore, MD: Center for the Social Organization of Schools.

- Epstein, J. L., & Sheldon, S. B. (2006). Moving forward: Ideas for research on the school, family, and community partnerships. In C. F. Conrad & R. C. Serlin (Eds.) *The SAGE Handbook for Research in Education* (pp. 117–138). Sage Publications. <https://dx.doi.org/10.4135/9781412976039.n7>
- Farkas, M. S., & Grolnick, W. S. (2010). Examining the components and concomitants of parental structure in the academic domain. *Motivation and Emotion, 34*(3), 266–279. <https://doi.org/10.1007/s11031-010-9176-7>
- Gambin, M., Woźniak-Prus, M., Sekowski, M., Cudo, A., Pisula, E., Kiepusa, E., & Kmita, G. (2020). *Factors related to positive experiences in parent-child relationship during the COVID-19 lockdown. The role of empathy, emotion regulation, parenting self-efficacy and social support*. Faculty of Psychology at the University of Warsaw. <https://doi.org/10.31234/osf.io/yhtqa>
- Goodall, J., & Montgomery, C. (2014). Parental involvement to parental engagement: A continuum. *Educational review, 66*(4), 399–410. <https://doi.org/10.1080/00131911.2013.781576>
- Grolnick, W. S., & Slowiaczek, M. L. (1994). Parents' involvement in children's schooling: A multidimensional conceptualization and motivational model. *Child development, 65*(1), 237–252.
- Gross, D., Bettencourt, A. F., Taylor, K., Francis, L., Bower, K., & Singleton, D. L. (2020). What is parent engagement in early learning? Depends on who you ask. *Journal of Child and Family Studies, 29*, 747–760.
- Halimah, L., & Margaretha, S. Y. (2020, November). Teacher-parent partnership on early childhood education curriculum development. In *Proceedings of the 2nd Early Childhood and Primary Childhood Education*, October 3, Malang, Indonesia (pp. 212–222). Atlantis Press.
- Halle, T. G., Hair, E. C., Wandner, L. D., & Chien, N.C. (2012). Profiles of school readiness among four-year-old Head Start children. *Early Childhood Research Quarterly, 27*(4), 613–626. <https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2012.04.001>
- Hayes, N., Berthelsen, D. C., Nicholson, J. M., & Walker, S. (2018). Trajectories of parental involvement in home learning activities across the early years: Associations with socio-demographic characteristics and children's learning outcomes. *Early Child Development and Care, 188*(10), 1405–1418. <https://doi.org/10.1080/03004430.2016.1262362>
- Hobjilă, A. (2014). Challenges in continuing education of primary and preschool teachers in Romania: teachers–students' parents communication. *Procedia-Social and Behavioral Sciences, 142*, 684–690.
- Hoover-Dempsey, K. V., Walker, J. M., Jones, K. P., & Reed, R. P. (2002). Teachers involving parents (TIP): Results of an in-service teacher education program for enhancing parental involvement. *Teaching and Teacher Education, 18*(7), 843–867.
- Jelić, M., Stojković, I., & Markov, Z. (2018). Saradnja predškolske ustanove i roditelja iz ugla vaspitača. *Specijalna edukacija i rehabilitacija, 17*(2), 165–187.
- Jeynes, W. (2012). A meta-analysis of the efficacy of different types of parental involvement programs for urban students. *Urban Education, 47*, 706–742. <https://doi.org/10.1177/0042085912445643>
- Kaptich, P., Kiplangat, H. K., & Munyua, J. (2019). Influence of parent-teacher communication on academic performance of pupils in public primary schools in Ainabkoi sub-county, Kenya. *Universal Journal of Educational Research, 7*(6), 1356–1362. DOI: 10.13189/ujer.2019.070603
- Kim, Y. (2009). Minority parental involvement and school barriers: Moving the focus away from deficiencies of parents. *Educational research review, 4*(2), 80–102. <https://doi.org/10.1016/j.edurev.2009.02.003>
- Kuusimäki, A. M., Uusitalo-Malmivaara, L., & Tirri, K. (2019). Parents' and teachers' views on digital communication in Finland. *Education Research International, 1–7*. DOI: 10.1155/2019/8236786

- LaRocque, M., Kleiman, I., & Darling, S. M. (2011). Parental involvement: The missing link in school achievement. *Preventing School Failure, 55*(3), 115–122. <https://doi.org/10.1080/10459880903472876>
- Laxton, D., Cooper, L., & Younie, S. (2021). Translational research in action: The use of technology to disseminate information to parents during the COVID-19 pandemic. *British Journal of Educational Technology, 52*(4), 1538–1553. DOI: 10.1111/bjet.13100
- Levine-Rasky, C. (2009). Dynamics of parent involvement at a multicultural school. *British Journal of Sociology of Education, 30*(3), 331–344. DOI: 10.1080/01425690902812604
- Marcon, R. A. (1999). Positive relationships between parent school involvement and public school inner-city preschoolers' development and academic performance. *School Psychology Review, 28*, 395–412. <https://doi.org/10.1080/02796015.1999.12085973>
- McCormick, M. P., Weissman, A. K., Weiland, C., Hsueh, J., Sachs, J., & Snow, C. (2020). Time well spent: Home learning activities and gains in children's academic skills in the prekindergarten year. *Developmental Psychology, 56*(4), 710–726. <http://dx.doi.org/10.1037/dev0000891>
- Murray, E., McFarland-Piazza, L., & Harrison, L. J. (2015). Changing patterns of parent-teacher communication and parent involvement from preschool to school. *Early Child Development and Care, 185*(7), 1031–1052. DOI: 10.1080/03004430.2014.975223
- Najjengo, M., & Buluma, A. (2021). Systematic Literature Review of Role of Parents in Supporting Home Based Online Learning of Early Grade Learners. *Journal of Emerging Trends in Educational Research and Policy Studies, 12*(6), 238–252. https://hdl.handle.net/10520/ejc-sl_jeteraps_v12_n6_a1
- Owen, M. T., Ware, A. M., & Barfoot, B. (2000). Caregiver-mother partnership behavior and the quality of caregiver-child and mother-child interactions. *Early Childhood Research Quarterly, 15*(3), 413–428. 10.1016/S0885-2006(00)00073-9
- Palts, K., & Kalmus, V. (2015). Digital channels in teacher-parent communication: The case of Estonia. *Education and Development using Information and Communication Technology, 11*(3), 65–81.
- Pomerantz, E. M., Moorman, E. A., & Litwack, S. D. (2007). The how, whom, and why of parents' involvement in children's academic lives: More is not always better. *Review of Educational Research, 77*(3), 373–410. DOI: 10.3102/003465430305567
- Powell, D. R., Son, S., File, N., & San Juan, R. R. (2010). Parent-school relationships and children's academic and social outcomes in public school pre-kindergarten. *Journal of School Psychology, 48*(4), 269–292. <https://doi.org/10.1016/j.jsp.2010.03.002>
- Purešević, D., & Miškeljin, L. (2022). Nijestvar u tome šta je većštamožepostati–izgubljene mogućnosti i moguće prilike. U Ž. Krnjaja, M. Senić Ružić i Z. Milošević (Ur.), *Obrazovanje u vremekrize i kakodalje*, rad štampan u celini, 7. Maj 2022, Beograd (str. 42–48). Beograd: Filozofski fakultet.
- Pushor, D., & Ruitenberg, C. (2005). *Parent engagement and leadership*. Dr. Stirling McDowell Foundation for Research into Teaching.
- Reynolds, A. J., Weissberg, R. P., & Kaspro, W. (1992). Prediction of early social and academic adjustment of children from the inner-city. *American Journal of Community Psychology, 20*, 599–624. <https://doi.org/10.1007/BF00941774>
- Sénéchal, M., & LeFevre, J. A. (2002). Parental involvement in the development of children's reading skill: A five-year longitudinal study. *Child Development, 73*(2), 445–460. 10.1111/1467-8624.00417
- Spasenović, V. (2021). Podrška prosvetnih vlasti školama u vreme kovid krize: očekivanja praktičara. U Ž. Krnjaja, M. Senić Ružić i Z. Milošević (Ur.), *Obrazovanje u vremekrize i kakodalje*, rad štampan u celini, 7. Maj 2022, Beograd (str. 92–98). Beograd, Filozofski fakultet.

- Yamamoto, Y., Li, J., & Bempechat, J. (2022). Reconceptualizing parental involvement: A sociocultural model explaining Chinese immigrant parents' school-based and home-based involvement. *Educational Psychologist*, 57(4), 267–280. <https://doi.org/10.1080/00461520.2022.2094383>
- Yıldırım, B. (2021). Preschool education in Turkey during the Covid-19 pandemic: A phenomenological Study. *Early Childhood Education Journal*, 1–17. <https://doi.org/10.1007/s10643-021-01153-w>

Примљено 20.01.2023; прихваћено за штампу 04.04.2023.